

PRO STŘEDNÍ ŠKOLY

Nový

DĚJEPIS II. V KOSTCE

NOVÁ DOBA / SOUDOBE DĚJINY

Milan Hes

FRAGMENT

Nový dějepis II. v kostce pro SŠ

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

FRAGMENT

Milan Hes

Nový dějepis II. v kostce pro SŠ
Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

Nový

DĚJEPIS II. V KOSTCE

pro SŠ

Milan Hes

FRAGMENT

Copyright © Albatros Media a. s., 2020
Text © Milan Hes, 2020
Photos © Gallica Digital Library / Wikipedia.org
Cover photo © Bakhur Nick / Shutterstock.com

ISBN 978-80-253-4808-6 (tištěná verze)
ISBN 978-80-253-4886-4 (epdf; 1. zveřejnění, 2020)

OBSAH

ÚVOD	4	ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1945–1948	132
CESTA KE VZNIKU OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI	5	Poválečný politický systém ČR	132
Americká revoluce	5	Souboj o zachování demokracie	135
Velká francouzská revoluce	6	Zahraniční postavení ČR	137
Evropa Napoleonovy epochy	11	Únor 1948	137
Evropa let 1815–1847	13	Hospodářská a sociální situace ČR po válce	138
Proměny života společnosti v 1. pol. 19. stol.	16	DEMOKRACIE PO SKONČENÍ VÁLKY	141
Habsburská monarchie a české země v 1. pol. 19. stol.	18	Západní Evropa	141
Revoluce 1848–1849 v Evropě	20	USA	142
Revoluce 1848–1849 v habsburské monarchii	22	ČSR V DOBĚ MASOVÉ NEZÁKONNOSTI	144
Vývoj ve vybraných zemích	27	SOVĚTSKÝ BLOK V 50. A 60. LETECH 20. STOL.	150
Habsburská monarchie po roce 1849	36	Studená válka ve vesmíru	152
Civilizace na přelomu 19. a 20. stol.	47	ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1953–1967	153
PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA	55	PRAŽSKÉ JARO	157
Děni v Rusku	57	Počátky normalizace	162
Vstup USA do války	58	MIMOEVROPSKÝ SVĚT	165
Česká společnost v letech 1914–1918	60	Dekolonizace	165
Vznik Československa	64	Arabsko-izraelský konflikt	166
SVĚT MEZI 1. A 2. SVĚTOVOU VÁLKOU	68	Oblast Perského zálivu	167
Poválečná situace	68	Situace v Latinské Americe	168
Vznik Československa – charakteristické znaky nového státu	71	DEMOKRATICKÝ SVĚT V 50. A 60. LETECH 20. STOL.	171
EVROPA A SVĚT VE 20. LETECH 20. STOL.	74	NORMALIZACE V ČSSR	174
ČESKOSLOVENSKO – VÝVOJ STÁTŮ DO VELKÉ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE	80	VÝVOJ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH	183
SVĚT V LETECH 1929–1938	85	USA v 70. a 80. letech 20. stol.	183
ČESKOSLOVENSKO VE 30. LETECH 20. STOL.	90	Nekomunistická Evropa v 70. a 80. letech 20. stol.	184
Mnichov 1938	92	Sovětský blok v 70. a 80. letech 20. stol.	186
Druhá republika	94	Konec sovětského bloku a zánik SSSR	188
Vznik protektorátu a počátky domácího odboje	95	LISTOPAD 1989 V ČESKOSLOVENSKU	191
2. SVĚTOVÁ VÁLKA	97	ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1990–1992 A VZNIK ČESKÉ REPUBLIKY	195
Vývoj mezinárodní situace	97	ČESKÁ REPUBLIKA V LETECH 1993–2018	203
Vývoj války do dubna 1940	98	SITUACE V POSTKOMUNISTICKÝCH ZEMÍCH	208
Vývoj války od června 1941 do konce roku 1943	100	V EVROPĚ SPOLEČNĚ I ZVLÁŠŤ	211
Závěr války	103	KRIZE VE SVĚTĚ	215
Život v protektorátu	105	MÍSTO ZÁVĚRU	219
Boj za obnovu ČR	114	SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	220
EVROPA A SVĚT PO ROCE 1945	120	REJSTŘÍK VYBRANÝCH POJMŮ	223
Důsledky 2. světové války	120	REJSTŘÍK VYBRANÝCH JMEN	226
Sovětský blok	122		
Asie po roce 1945	124		
POČÁTKY STUDENÉ VÁLKY	128		
Nárůst napětí mezi USA a SSSR	128		
Situace Německa	129		

ÚVOD

Faktografická příručka Nový dějepis II. v kostce pro SŠ obsahuje poznámky k obecným a českým dějinám. Druhý díl publikace přináší shrnutí chronologického vývoje novověku, od vzniku občanské společnosti ke krizím 21. století. Důraz je kladen na základní poznatky z politických dějin a mezinárodních vztahů. Opomenuta nezůstávají ani témata z dějin myšlení, každodennosti, ekonomiky a kultury. Výklad je předložen formou konspektu. Faktografický výkladový text je doplněn rozšiřujícími odkazy, prameny, grafickým materiálem a konkrétními inspiracemi k dalšímu studiu – navazujícími úkoly, odkazy na další informační zdroje apod. Obsahové celky textu jsou uzavřeny podněty k aktivnímu opakování. Vhodným doplňkem pro práci s příručkou jsou dějepisné učebnice, atlasy i čítanky školních historických pramenů.

CESTA KE VZNIKU OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

Americká revoluce

- kolonisté na východním pobřeží (lovci kožešin, méně zemědělci), Španělsko o sever Ameriky nejevilo příliš zájem, osady zde na přelomu 16. a 17. stol. zakládali Nizozemci (Nový Amsterdam = později Angličany obsazený New York), Francouzi a Angličané (první samosprávná osada Virginie)
- **americké osady** – na severu drobní farmáři, těžaři dřeva a rybáři, na jihu plantážníci využívající otroky, na severu převaha puritánů, bohatnutí amerických osad, nárůst vzdělanosti, v polovině 18. stol. američtí osadníci sami sebe vnímají jako rovnocenné s Angličany
- Velká Británie vůči americkým osadám uplatňovala tvrdé daňové povinnosti a bránila osadníkům ve svobodné podnikatelské činnosti i obsazování půdy, nárůst nespokojenosti s britskou politikou zejména **po roce 1763, kdy byly navýšeny přímé daně** ⇒ **protest osadníků, britská vláda zdánlivě ustoupila z navyšování daňové zátěže**, ve skutečnosti chtěla peníze získat jiným způsobem (navýšením spotřební daně z prodeje zboží), vrcholem této ekonomické politiky Britů bylo zavedení monopolního dovozu čaje do Ameriky, reakcí protest osadníků převlečených za indiány a vyházení beden s čajem do vody

Rozšiřující informace ▼

Bostonské pití čaje – protest amerických kolonistů proti britskému impériu, při kterém bylo v bostonském přístavu zničeno mnoho beden lisovaného čaje (přibližně 342). Odehrálo se ve čtvrtek 16. prosince 1773 jako jeden z konfliktů směřujících k americké revoluci.

Navazující pátrání:

TINDALL, George Brown a David Emory SHI. *Dějiny Spojených států amerických*. 5., dopl. vyd. Praha: NLN, 2008. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-588-3.

- nárůst vlivu radikálů mezi osadníky, **roku 1774 kontinentální kongres ve Filadelfii** se zástupci všech osad prosadil myšlenku úplného oddělení osad od Velké Británie, podnětem k boji incident z roku 1775 ve městě Lexington, kde došlo ke konfliktu mezi ozbrojenými osadníky a britskou armádou, radikálové uspořádali druhý kontinentální kongres ve Filadelfii (pozn. vrcholný orgán americké revoluce), kongres rozhodl povolát dobrovolnické milice do boje, v čele ozbrojenců bohatý statkář z Virginie **George Washington** (pozdější první prezident USA)

Rozšiřující informace ▼

Gilbert du Motier, markýz de La Fayette (1757–1834), francouzský demokraticky založený a osvícenský šlechtic, voják a generál. Významně se podílel na americké válce za nezávislost, stal se blízkým přítelem George Washingtona a uznávaným americkým hrdinou.

- povstalci schválili **4. července 1776 Prohlášení nezávislosti** (autorem **Thomas Jefferson**)

PRAMEN

Z Prohlášení nezávislosti – myšlenka rovnosti

Když v průběhu lidských událostí nastane některému národu nutnost zrušit politické svazky, které jej poutají s národem jiným, a zaujmout mezi mocnostmi světa své vlastní a rovné místo, k němuž jej opravňují zákony přírody a jejího boha, vyžaduje si náležitá úcta k mínění světa, aby takový národ vyhlásil důvody, jež jej k odtržení vedou. Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou obdařeni svým stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí. Že k zajištění těchto práv se ustavují mezi lidmi vlády, odvozující svoji oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládou. Že kdykoliv počne být některá vláda těmto cílům na překážku, má lid právo ji změnit nebo zrušit a ustavit vládu novou, která by byla založena na takových zásadách a měla svoji pravomoc upravenou takovým způsobem, jak uzná lid za nejhodnější pro zajištění své bezpečnosti a svého štěstí.

- po roce 1777 (bitva u Saratogy) obrat ve vývoji války za nezávislost ve prospěch osadníků, Američanům poskytli podporu Francouzi a Španělé, roku 1781 britská armáda kapitulovala, roku 1783 ve Versailles podepsána mírová smlouva, ve které se Velká Británie vzdala nadvlády nad konfederací třinácti amerických osad
- po válce v Americe hospodářské potíže i nejasnosti v tom, zda pokračovat jako volná konfederace, či pevnější uskupení, v září roku 1787 přijata **ústava** (rozložení moci mezi federální vládu a jednotlivé osady)

Rozšiřující informace ▾

O duchu zákonů – traktát zabývající se politologií a teorií dělby moci, nejznámější dílo francouzského filozofa Charlese Louise Montesquieua. Poprvé vyšlo roku 1748 v Ženevě za podpory šlechtičny Claudine Guérin de Tencin. V této knize uvádí Montesquieu svou politologickou teorii rozdělení moci ve státě na tři složky (výkonnou, zákonodárnou a soudní). Montesquieova teorie měla v USA vliv na „Otce zakladatele“ i na přípravu Ústavy Spojených států amerických.

Velká francouzská revoluce

- **příčiny vzniku revoluce** – zemědělská krize, politická a ekonomická krize režimu (velké státní výdaje, hrozba bankrotu), snaha o daňové reformy × odpor parlamentu (parlament = soudní dvůr), král Ludvík XVI. se rozhodl 5. května 1789 svolat **generální stavy** (stavovské shromáždění) do Versailles, generální stavy se naposledy sešly v roce 1614, král doufal, že stavy jeho daňovou reformu schválí
- obyvatelé měst a vesnic začali sepisovat tzv. sešity stížností, aby se jimi generální stavy zabývaly = doklad obrovské nespokojenosti francouzské společnosti

Navazující pátrání:

FURET, François. *Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi 1770–1814.*

Praha: Argo, 2004. Dějiny Evropy. ISBN 80-7203-452-9.

FURET, François. *Francouzská revoluce. Díl 2., Ukončit revoluci. Od Ludvíka XVIII. po Julese Ferryho (1815–1880).* Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-851-0.

Navazující pátrání:

TINKOVÁ, Daniela. *Zrození občana: antologie dokumentů z Francouzské revoluce.* Praha: Academia, 2015. Europa, sv. 46. ISBN 978-80-200-2423-7.

PRAMEN**Čím je Třetí stav?**

Čím je Třetí stav? Vším. Čím byl až doposud v politickém uspořádání? Ničím. Co požaduje? Stát se v něm něčím.

Na Třetí stav je naloženo vše, co je skutečně namáhavé, veškeré úkoly, které odmítá privilegovaný stav vykonávat. Výnosná a čestná místa jsou obsazena členy privilegovaného stavu... Třetímu stavu se opovážili jejich dosažení zapovědět. Říkal se mu: „Ať prokazuješ sebelepší služby a máš sebevětší talent, můžeš jít jen potud, a dál už se nedostaneš.“ Nejvyšší místa by přirozeně měla být údělem a odměnou za talent a cenné služby a to, že se je podařilo privilegovaným uzurpovat, je současně strašlivým bezprávím pro většinu občanů i zradou veřejné věci. Kdopak by se opovážil říci, že Třetí stav v sobě neobsahuje vše, čeho je zapotřebí k zformování úplného národa? Je to silný a statný člověk, jehož jedna ruka je ještě spoutána. Kdyby se národ zbavil privilegovaného stavu, neuškodilo by mu to, nýbrž prospělo. Tak tedy, čím je Třetí stav? Vším, leč celkem spoutaným a utiskovaným. Čím by byl bez privilegovaného stavu? Vším, leč celkem svobodným a kvetoucím.

(Emmanuel-Joseph Sieyès)

Dobová karikatura francouzské společnosti před rokem 1789

- iniciativu převzali zástupci tzv. **třetího stavu** (advokáti, úředníci, obchodníci, drobní podnikatelé), kteří se jako reprezentanti většiny společnosti prohlásili za **národní shromáždění** (většina duchovenstva se přidala k nim, menší část šlechty také) = orgán reprezentující celý francouzský národ
- král chtěl proti Národnímu shromáždění vojensky zasáhnout ⇒ pouliční bouře v Paříži vyvrcholily **14. července 1789 útokem na Bastilu** (pevnost, která byla využívána také jako vězení pro politicky nepohodlné osoby), měšťané zakládali ozbrojené národní gardy
- ve francouzských provinciích jako ohlas na pařížské události vypukla četná povstání proti feudální vrchnosti (v srpnu 1789 zrušena privilegia šlechty i církevní desátky)
- 26. srpna 1789 vydána **Deklarace práv člověka a občana**

PRAMEN

Deklarace práv člověka a občana (1789)

- I. Lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovnoprávní. Sociální rozlišení se může zakládat pouze na společenské užitečnosti.
- II. Cílem každého politického sdružení musí být zachování přirozených a nepromlčitelných lidských práv, jimiž jsou svoboda, vlastnictví, osobní bezpečnost a odpor proti útlaku.
- III. Jediným zdrojem veškeré svrchovanosti je národ. Žádná instituce, žádná osoba nemůže vykonávat pravomoci, které by od něj výslovně nepocházely.
- IV. Svoboda spočívá v možnosti činit vše, co neškodí druhému. Požívání přirozených práv člověkem nemá tedy jiná omezení než ta, jež zajišťují požívání stejných práv ostatním členům společnosti. Tato omezení může stanovit jedině zákon.
- V. Zákon má právo zabráňovat pouze činům společensky škodlivým. Vše, co není zákonem zapovězeno, nemůže být zakázáno a nikdo nesmí být nucen, aby činil to, co zákon nenařizuje.
- VI. Zákon je výrazem obecné vůle. Všichni občané mají právo se podílet osobně či prostřednictvím svých zástupců na jeho vytváření. Musí být stejný pro všechny, ať už chrání, či trestá. Všem občanům, kteří jsou si před ním rovni, jsou stejně dostupné všechny hodnosti, místa a veřejné úřady podle jejich schopností, přičemž jediným rozlišením je jejich ctnost a talent.
- VII. Nikdo nemůže být obžalován, zatčen ani vězněn, kromě případů stanovených zákonem a podle forem zákonem předepsaných. Ti, kdož vymáhají, prosazují, vykonávají či nechávají vykonávat svévolné příkazy, musí být potrestáni. Avšak každý občan pohnaný před soud či postižený na základě zákona musí okamžitě poslechnout, jinak se proviní odporem vůči veřejné moci.
- VIII. Zákon může stanovit pouze tresty nezbytné a zjevně nutné a nikoho nelze trestat než na základě zákona stanoveného a veřejně vyhlášeného před přečinem a legálně aplikovaného.
- IX. Každý je pokládán za nevinného až do doby, kdy je mu vina prokázána. Je-li považováno za nutné jeho zatčení, pak veškerá krutost, která není při zajišťování jeho osoby nezbytná, musí být zákonem přísně potlačována.
- X. Nikdo nesmí být pronásledován pro své názory, jakož i náboženské vyznání, nenarušují-li jejich veřejné projevy řád stanovený zákonem.
- XI. Svoboda šíření myšlenek a názorů je jedním z nejcennějších lidských práv. Každý může tudíž svobodně mluvit, psát, tisknout, s výjimkou toho, že by se jednalo o zneužití těchto svobod v případech stanovených zákonem.
- XII. Pro zaručení lidských a občanských práv je zapotřebí veřejné moci. Tato moc je tedy zřízena ku prospěchu všech, a nikoli pro soukromý užitek těch, jimž je svěřena.
- XIII. K udržování veřejné moci a na výdaje správy je nezbytná společná daň. Musí být rozdělena stejně mezi všechny občany přiměřeně jejich majetkovým poměrům.
- XIV. Občané mají právo se usnášet sami nebo prostřednictvím svých zástupců o nezbytnosti veřejné daně, dobrovolně ji schválit, sledovat její použití a stanovit její výši, způsob rozložení a vymáhání i délku trvání.
- XV. Společnost má právo požadovat na každém veřejném úředníkovi, aby skládal ze své činnosti účty.
- XVI. Společnost, v níž není zajištěna záruka práv ani rozhodnuto o oddělení jednotlivých forem moci, naprosto postrádá ústavu.
- XVII. Vlastnictví je nedotknutelné a posvátné právo. Nikdo jej nesmí být zbaven než s výjimkou případu, že to vyžaduje legálně zajištěná veřejná nezbytnost a za podmínky, že obdrží spravedlivé a předem dohodnuté odškodnění.

- v Paříži vznikly četné **diskusní (politické) kluby** (např. republikánský a demokraticky zaměřený klub cordeliérů, radikálně orientovaný klub jakobínů)
- 3. září 1791 schválena Ústavodárným shromážděním francouzská **ústava** (počítalo se s tím, že monarchie v konstituční variantě zůstane, král mohl jmenovat ministry, ale ti byli zodpovědní Ústavodárnému shromáždění, ústava dále zaručovala občanům základní práva na svobodu slova, tisku, shromažďování i vlastnictví, volební právo bylo podmíněno vlastnictvím zdanitelného majetku v určité výši), po zářijových volbách začalo fungovat Zákonodárné národní shromáždění
- vývoj ve Francii bedlivě sledován zahraničím, francouzští emigranti jednali s německými knížaty i císařem Františkem II. o intervenci, ve Francii spory o to, zda na útok nepřátel čekat, nebo vést preventivní válku, v dubnu 1792 již měli převahu přívrženci preventivní války ⇒ vyhlášení války Františkovi II.
- francouzská armáda však nebyla v dobrém stavu, situaci měl zlepšit nábor dobrovolníků z provincií (bojová píseň Marseillaisa)

Rozšiřující informace ▼

Marseillaisa – revoluční píseň (v současnosti státní hymna Francouzské republiky). Píseň složil důstojník Claude Joseph Rouget de Lisle na konci dubna 1792 ve Štrasburku jako pochod francouzské armády, jež bránila hranice země proti rakouským jednotkám.

- v dramatické situaci rostla nedůvěra vůči králi (pravděpodobné spojení se zahraniční intervencí), 10. srpna 1792 útok na královský palác, král i s rodinou do zajetí, Zákonodárné národní shromáždění donuceno vzbouřenci prohlásit krále za sesazeného, na září vypsány volby podle všeobecného hlasovacího práva; zahraniční útok na Francii zesílil, ale **20. září 1792 po bitvě u Valmy** Francouzi donutili intervenční armádu k ústupu, v říjnu 1792 dokonce francouzská armáda překročila hranice země a pronikla do Porýní a území dnešní Belgie (propagace myšlenek revoluce i osvobozování nepřáteli ovládaných území)
- 21. září 1792 zahájil první zasedání nově zvolený Konvent, vyhlásil vznik republiky, v Konventu nejsilnější girondisté (podle departementu Gironde), vlivné postavení též jakobíni a cordeliéři, zasedající v horní části sněmovny (hora), cca polovina poslanců politicky nezakotvených (tzv. „bahno“), diskuse nad tím, jak se zachovat k sesazenému panovníkovi, těsnou většinou „občan Kapet“ odsouzen k trestu smrti; **poprava Ludvíka XVI.** zhoršila mezinárodní postavení Francie ⇒ proti revolučnímu režimu také Velká Británie, Španělsko včetně severního Nizozemí
- v **Konventu** zvyšující se napětí mezi girondisty a radikály, nepokoje v ulicích, zatýkání girondistů ⇒ **2. června 1793 státní převrat**, u moci poslanci tzv. hory, nejvlivnější **jakobíni**, kteří se snažili reagovat na špatnou sociální situaci (vysoké ceny potravin atd.), s obrovskou převahou prosadili návrh nové ústavy, která vedle občanských svobod zaručovala například právo na práci, na sociální podporu i bezplatné vzdělávání
- jakobíni začali likvidovat politickou opozici (jakobínská diktatura, ústící do krutého teroru likvidujícího jak radikály „zběsilé“, tak ty umírněné – např. Georges Danton), v čele jakobínů **Maximilien Robespierre** řídil Výbor veřejného blaha, jakobíni kromě likvidace politické opozice konfiskovali církevní majetek, snaha rušit církevní svátky, zavádění kultu Nejvyšší bytosti (deisticky pojatého boha), reforma kalendáře (kalendář započat od vyhlášení republiky), jakobínský teror zbavil jakobínské vůdce podpory, **teror** dokonce v červnu 1794 umožnil soudům probíhat bez možnosti obhajoby apod.

PRAMEN

Jakobíni u moci

Republikánská čest zkrátila tyrana o hlavu a zrodila se Francouzská republika, ale její nepřátelé a intrikáni spojili své síly proti ní. Musíme je porazit a dovršit naše dílo. Monarchisté musejí všude padnout a republikáni musejí všude zvítězit. Zatím jsme jen v polovině cesty a nepohneme se z místa, pokud intrikáni v Konventu budou usadat do poslaneckých lavic. Lid potvrdil, že nenávidí bohatství a nepřeje si nic jiného než rovnost a chléb.

(Maximilien Robespierre)

PRAMEN

Jakobínský teror

Revoluční tribunál je zřízen, aby trestal nepřátele lidu. Nepřátelé lidu jsou ti, kdo se snaží zničit veřejnou svobodu buď násilím, nebo lstí. Trestem za všechny trestné činy, o nichž vědomost náleží revolučnímu tribunálu, je smrt. Jsou-li důkazy, buď materiální nebo mravní, nezávislé na svědeckém důkazu, nebudou svědkové slyšeni. Zákon dává za obhájce pomluveným vlastencům vlastenecké porotce; nedává jich spiklencům. Rozsudky budou vykonány bez možnosti odvolání.

(dekrety Konventu)

- 26. července 1794 v Konventu vyvrcholilo spiknutí (podle měsíce v kalendáři označované jako thermidor) proti vůdci jakobínů ⇒ dekret o zatčení Robespiera a jeho přívrženců, Robespierre spolu s dvacítkou spolupracovníků popraven, další desítky poprav následovaly, k moci nepřátelé jakobínské politiky (**thermidoriáni**), v listopadu 1794 uzavřen jakobínský klub
- návrat k liberální ekonomice bez státních zásahů a sociálního zákonodárství ⇒ na jaře 1795 pokusy zbylých jakobínů o návrat k moci (např. jakobín Gracchus Babeuf, zdůrazňující politiku rovnosti, se o státní převrat pokoušel ještě roku 1796)
- v zahraničních válkách Francie úspěšná, po bitvě u Fleurus v červnu 1794 znovu francouzská revoluční armáda na území Belgie a Porýní, roku 1795 Prusko raději uzavřelo s Francií separátní mír, roku 1796 francouzská armáda pod velením **Napoleona Bonaparta** do Itálie, dále průnik vojsk Francie za Rýn hluboko na území Svaté říše římské; pod vlivem Francie zakládány spřízněné „sesterské“ republiky (např. Helvetská republika na území Švýcarska, Batávská republika na území Nizozemí), ke konci 90. let 18. stol. posledním velkým nepřítelem Francie již pouze Velká Británie, tu se snaží republikánský režim alespoň poškodit tažením do Egypta (od jara 1798) s cílem přerušit propojení Británie s Indii
- **thermidoriáni** prosadili roku 1795 novou ústavu (republika sice zachována, ale omezena občanská práva, vysokým majetkovým cenzem a změnou volebního systému omezeno volební právo ve prospěch bohatých vrstev)
- v čele výkonné moci pětičlenné **direktorium**, které jmenovala Rada starších (poslanci nad čtyřicet let věku), proti republice se přívrženci monarchie (rojalisté) pokusili v říjnu 1795 o převrat, republiku zachránil vojenským zásahem generál Napoleon Bonaparte ⇒ nárůst moci armády, po

volbách na jaře 1799 vzrostla opět moc jakobínů, proto thermidoriáni a podporovatelé vlády direktoria požádali Napoleona Bonaparta o zásah, Napoleon se vrátil z Egypta a **9. listopadu 1799 provedl státní převrat** (rozehnal levici, zbylé poslance donutil sesadit direktorium, moc převzali tři konzulové v čele s Napoleonem = závěr Velké francouzské revoluce)

PRAMEN

Změna politického směřování (1795)

Absolutní rovnost je chiméra. Kdyby existovala, museli bychom u každého předpokládat naprosto stejnou inteligenci, ctnost, fyzické síly, vzdělání a štěstí. Musí nám vládnout jen nejlepší občané, a mezi ty patří ti nejvzdělanější a ti, kteří mají zájem na dodržování zákonů a pořádku. A takové občany, až na několik málo výjimek, najdete jen mezi těmi, kteří mají majetek.

(poslanec d'Anglas)

Navazující pátrání:

FURET, Francois. *Promýšlet francouzskou revoluci*. Praha: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-089-6.

Otázky a úkoly ▾

- Charakterizujte příčiny, průběh a důsledky americké revoluce.
- Interpretujte smysl amerického Prohlášení nezávislosti.
- Charakterizujte příčiny, průběh a důsledky Velké francouzské revoluce.
- Vysvětlete, jaká lidská a občanská práva byla v počátku revoluce ve Francii definována a požadována.
- Zhodnoťte politické činy vůdce jakobínů Maximiliena Robespiera.

Evropa Napoleonovy epochy

Ohlas revoluce

- sympatie k revoluci ve Francii ze strany evropských odpůrců absolutismu × obavy konzervativních režimů z šíření myšlenek Velké francouzské revoluce
- **Polsko** – povstání v čele s Tadeuszem Kościuszkiem (1794), povstalci doufali v podporu Francie, jakobíni „aristokratickému“ povstání pomoc odmítli
- **Irsko** – jakobíni, později i zástupci direktoria podpořili myšlenku irského povstání proti Velké Británii, roku 1796 Francie vyslala k irským břehům vojenskou výpravu, počasí však nedovolilo vylodění, irské povstání poraženo, roku 1800 Zákonem o unii Irsko součástí Velké Británie
- **Itálie** – Napoleonova armáda od roku 1796 na italském území, Francouzi vnímáni jako osvoboditelé od nadvlády rakouských Habsburků a španělských (neapolských) Bourbonů, vznik sesterských republik (Cisalpinská republika, Transpadánská republika), roku 1799 do Itálie vpadla rakouská a ruská vojska a Francouzi se stáhli, Napoleon Bonaparte se později do Itálie s vojskem vrátil

Francie

- potlačení rojalistických povstání, roku 1799 schválena nová ústava (rovnost před zákonem, svoboda podnikání, zákaz návratu emigrantů, potvrzení konfiskací majetku emigrantů, všeobecné hlasovací právo upraveno ve prospěch bohatých voličů)
- roku 1800 císař František I. uznal francouzskou anexi levého břehu Rýna, proti Francii zůstala izolována osamocená Velká Británie, Britové v Amiensu přistoupili na kompromisní mír s Francií, ale nedlouho poté vytvořili novou **protifrancouzskou koalici**
- roku 1804 se Napoleon Bonaparte prohlásil francouzským císařem (korunovace za přítomnosti papeže), intenzivní válka od roku 1805, na moři **francouzská porážka roku 1805 v bitvě u Trafalgaru**, na pevnině Francie úspěšná = vítězná **bitva „tří císařů“ u Slavkova roku 1805**, v níž porážena vojska Františka I. (Rakousko) a Alexandra I. (Rusko)

PRAMEN

Napoleon po bitvě u Slavkova

Vojáci! Jsem s vámi spokojen. Splnili jste toho dne u Slavkova, co jsem očekával od vaší neohroženosti. Ověnčili jste své prapory nesmrtelnou slávou. Stotisícová armáda vedená ruským a rakouským císařem byla v necelých čtyřech hodinách rozbita nebo rozmetána. Co uniklo vašim zbraním, utonulo v jezerech. Čtyřicet praporů, standarty ruské císařské gardy, sto dvacet děl, dvacet generálů a přes třicet tisíc zajatců – to je výsledek toho přeslavného dne. Vychvalovaná ruská pěchota nedokázala přes svou početní převahu odolat vašemu úderu a vy už se nemusíte obávat žádného soupeře. Třetí koalice byla během dvou měsíců porážena a zničena. Mír už není daleko. Ale, jak jsem slíbil svému národu, než jsem překročil Rýn, uzavřu jen takový mír, který mi poskytne záruku a našim spojencům zabezpečí náhradu.

Navazující pátrání:

MANFRED, Albert Zacharovič. *Napoleon Bonaparte*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1983.

- roku 1806 Francie porazila i Prusko a Napoleon v Berlíně, proti neporažené Velké Británii vyhlásil Napoleon **kontinentální blokádu** = zákaz dovozu anglického zboží do Evropy, roku 1807 uzavřen v Tylži mír s Ruskem, v německých zemích vznikl pod dohledem Francie tzv. Rýnský spolek, roku 1806 **přestala existovat Svatá říše římská** (císař František I. se před jejím zánikem prohlásil alespoň rakouským císařem), z pruského záboru Polska vzniklo pod vlivem Francie Varšavské vévodství, roku 1808 pod tlakem Francie abdikoval španělský král a vládcem Španělska se stal Napoleonův bratr Josef, Rakousko se za této situace pokusilo o válečnou odvetu Francii, ale bylo poráženo, Napoleon Bonaparte si dokonce vzal za ženu Marii Luisu, dceru rakouského císaře
- pod záminkou trestu za nedodržování kontinentální blokády Napoleon vtáhl **roku 1812 do Ruska**, rychlý letní postup francouzské armády vystřídal zimní pobyt ve vylidněné Moskvě, ruský velitel **Michail Illarionovič Kutuzov** se ubránil nejen v bitvě u Borodina, ale nedovolil Napoleonovi ustoupit do teplejších jižních oblastí, francouzská armáda se vracela z Ruska prakticky stejnou cestou, ústup byl pro Francouze katastrofou

- v říjnu 1813 došlo k **bitvě u Lipska** – Rakousko a Prusko podporovány Velkou Británií, Napoleon u Lipska poražen, vítězná protifrancouzská armáda v březnu 1814 v Paříži, Napoleon se vzdal vlády, k dispozici mu byl dán ostrov Elba

Evropa let 1815–1847

PRAMEN

Konzervativní politikou proti revolucím

Jedním z prvních pojmů, řekl bych přímo základem současné politiky, je a musí být klid – a základní myšlenkou klidu je zabezpečení držby. Budou-li přední mocnosti Evropy vycházet z tohoto principu, musí jej malé státy, které se sotva drží na nohou, také přijmout, ať dobrovolně, nebo za použití síly.

(*kníže Metternich*)

Navazující pátrání:

SKED, Alan. *Metternich a Rakousko: pokus o hodnocení*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2014. ISBN 978-80-7325-332-5.

- snaha o udržení a posílení **konzervativních režimů** × odpor proti těmto režimům v četných revolučních pokusech, nástup národních a **národně osvobozovacích hnutí**, rozvoj kapitalismu a industrializace, modernizace fungování státu
- protinapoleonská koalice pokračovala ve spolupráci a do **Vídně svolán kongres** evropských panovníků (mír, potlačení dalších revolucí)

Rozšiřující informace ▾

Vídeňský kongres – setkání zástupců téměř všech zemí Evropy po napoleonských válkách, které upravilo mezinárodní vztahy soustavou smluv. Kongres zahájen na konci září 1814 a konal se do počátku června 1815. Diplomatická událost uspořádána ve Vídni pod předsednictvím Františka I. (rakouského císaře, uherského a českého krále), který byl ve funkci předsedajícího často zastupován ministrem zahraničí Klemensem Metternichem.

- **ve Francii návrat Bourbonů** (Ludvík XVIII.), konstituční monarchie s vlivem bohatých vrstev, ale 20. března 1815 se Napoleon Bonaparte vrátil z Elby do Francie a získal na svou stranu většinu armády = „**stodenní císařství**“, protinapoleonská koalice se postavila proti a **18. června 1815 v bitvě u Waterloo Napoleon poražen**, následně odvezen na ostrov Svaté Heleny
- **nárůst moci Ruska, Pruska a Rakouska** – Rusko získalo bývalé Varšavské vévodství, Prusku za ztrátu tohoto území naopak přičleněna část území Saska, Prusko dále získalo území v Poryní a Přední Pomořany, Švédsko získalo na úkor Dánska Norsko, na území bývalé Svaté říše římské vznikl **Německý spolek (1815) v čele s rakouským císařem**

PRAMEN

Vznik Německého spolku

Suverénní knížata a svobodná města Německa (...) spojují se k trvalému spolku, který se má nazývat Německým spolkem. Jeho účelem je udržení vnější a vnitřní bezpečnosti Německa a nezávislosti a neporušitelnosti jednotlivých německých států. Záležitosti spolku bude obstarávat spolkové shromáždění.

- Rakousko získalo moc nad Lombardií a Benátskem, Toskánsko držela vedlejší linie Habsburků, domácí dynastie vládla v Itálii pouze v Sardinském království
- důsledkem Vídeňského kongresu vznik **Svaté aliance** (systém rovnováhy mezinárodněpolitických sil na principu spolupráce vládců proti revolučním hrozbám), prohlášení Svaté aliance přichystal ruský **car Alexandr I.** (1801–1825), v Rakousku hlavním tvůrcem této konzervativní politiky kancléř kníže Metternich, Svátá aliance se pravidelně scházela na **kongresech** (první roku 1818 v Cáchách)

PRAMEN

Svatá aliance (1815)

Jejich Veličenstva císař rakouský, král pruský a císař veškeré Rusi došli v důsledku velkých událostí, které v Evropě vyznačovaly běh posledních tří let, k naprostému přesvědčení, že je nezbytné určit zásady, jež by si Mocnosti osvojily ve svých vzájemných vztazích v duchu nejvyšších pravd, jež nás učí věčné náboženství Boha spasitele.

Čl. 1. Podle slov Písma svatého, která přikazují všem lidem, aby se na sebe navzájem dívali jako na bratry, tři panovníci uzavírající tuto smlouvu, zůstanou spojeni svazky opravdového a neoddělitelného bratrství, poskytnou si za všech okolností a všude podporu, pomoc a posilu; shlížejíce na své poddané a armády jako otcové na rodinu, budou je vést ve stejném duchu bratrství, aby chránili náboženství, mír a spravedlnost.

Čl. 2. Důsledkem toho jedinou platnou zásadou bude poskytovat si navzájem služby, dokazovat si neměnnou dobrotivostí vzájemnou lásku, považovat se všichni za členy jednoho a téhož národa křesťanského, tři spojení vladaři se pak považují pouze za povolane Prozřetelností, aby vládli třem větvím stejné rodiny, totiž Rakousku, Prusku a Rusku, a tak vyznávají, že křesťanský národ nemá ve skutečnosti jiného vladaře než Boha, našeho božského Spasitele Ježíše Krista.

Čl. 3. Všechny Mocnosti, které se budou chtít slavnostně přihlásit k posvátným zásadám, jež diktovaly tuto listinu, a které poznají, jak je důležité štěstí národů, budou přijaty spěšně a s láskou do této svaté aliance.

Rozšiřující informace ▾

Klemens Wenzel Nepomuk Lothar kníže z Metternich-Winneburgu (1773–1859), rakouský šlechtic, konzervativní politik a diplomat. Kníže Metternich vystupoval proti politickým proudům, jež byly založeny na národně-liberálním přesvědčení. Metternich se zasadil o koordinovaný postup všech knížat sdružených v Německém spolku proti německému liberálnímu hnutí.

- ideje Francouzské revoluce povzbudily rozvíjející se **národní hnutí**, velmi silné hnutí v německých zemích, hlavní motivací **otázka sjednocení Německa** (shromáždění studentů a dalších podporovatelů sjednocení roku 1817 na hradě Wartburg) × Metternich ostře vystupoval proti snahám o sjednocení Německa (například v Karlových Varech prosazení návrhu omezujícího akademické svobody na německých univerzitách = snaha zabránit ve výuce přívržencům sjednocení Německa)
- **Itálie** – rovněž snahy o sjednocení v čele s tzv. karbonáři (roku 1820 povstáním v Neapolsku donutili panovníka přijmout ústavu, převrat v Sardinském království × roku 1821 se souhlasem Svaté aliance úspěšně zasáhlo Rakousko)
- **Španělsko** – roku 1820 liberálnější smýšlející důstojníci provedli povstání ve Španělsku × velmocí se dohodly a roku 1823 provedla intervenci Francie
- **Rusko** – liberálně smýšlející důstojníci (**děkabristé**) v prosinci roku 1825 provedli pokus o revoluci proti caru Mikuláši I., povstání však nenašlo potřebnou podporu a bylo brutálně potlačeno
- **Řecko** – pro Svatou alianci paradoxní situace, na jednu stranu zde revoluční tendence, ovšem revoluce směřující proti Osmanské říši, ještě před vypuknutím řeckého povstání roku 1821 získali na Osmanské říši autonomii Srbové; řeckou revoluci podpořili dobrovolníci ze západní Evropy, výrazně na podporu Řecka vystoupila Velká Británie a Francie, výjimkou byl Metternich, který pomoc Řekům odsuzoval, řecké povstání zvítězilo, řečtí povstalci již roku 1822 vyhlásili nezávislost
- **revoluce ve Francii** – roku 1824 na trůn **Karel X.** ⇒ odpor proti konstituční monarchii a snaha vrátit politické poměry před rok 1789 × liberálové, měšťané, republikáni; Karel X. se nehodlal vzdát svých politických cílů a nechal rozpustit sněmovnu, zavedl cenzuru, omezil politická práva; proti politice Karla X. od **26. července 1830** nepokoje v ulicích Paříže, část armády podpořila začínající revoluci, Karel X. uprchl, do čela dění liberálové, příprava nové ústavy a místo sesazeného Karla X. na trůn zvolen **Ludvík Filip**, vznikla tzv. **červencová monarchie** (konstituční režim, podpora podnikání, rozšíření politických a občanských práv, moc však vysokým volebním cenzem omezena ve prospěch bohatých)
- **Belgie** – po Vídeňském kongresu připojena k severnímu Nizozemí ⇒ nespokojenost s centralistickou politikou Nizozemí i s náboženským tlakem kalvinistů proti na jihu tradičnímu katolicismu, příklad červencové revoluce ve Francii povzbudil belgické liberály a ti **25. srpna 1830** vyvolali povstání, rychlé vítězství povstalců, **vznik samostatného belgického království**
- **Německo** – snaha o sjednocení, stíhání liberálů, řada přívrženců sjednocení raději v emigraci
- **Polsko** – v části pod nadvládou Ruska velká nespokojenost Poláků s vládou cara Mikuláše I., v listopadu **1830 povstání** žáků důstojnické přípravky ve Varšavě + studenti, inteligence, radikální měšťané ⇒ Mikuláš I. sesazen z trůnu, následně shromáždil vojsko a v květnu 1831 proti povstalcům zaútočil, tvrdé potlačení povstání, emigrace řady politických představitelů Polska
- **Velká Británie** – sociální hnutí, hnutí za volební reformu – chartistické hnutí podle programu z roku 1838 **Charta lidu** (požadavky všeobecného volebního práva), Charta lidu předložena parlamentu, ale ten ji roku 1839 odmítl

- **Irsko** – počátky moderního **hnutí za autonomii Irska** (unie s Velkou Británií z roku 1800), v čele irského hnutí **Daniel O'Connell**, hospodářské problémy Irska, hladomor v pol. 40. let, početná emigrace do USA
- **Švýcarsko** – roku 1847 vypukla ve Švýcarsku **občanská válka** mezi katolickými konzervativními kantony (podpora Rakouska a Pruska) a liberálnějšími městskými kantony (podpora západních velmocí), počátkem roku 1848 vítězství liberálů

Otázky a úkoly ▾

- *Charakterizujte politické postoje rakouského kancléře knížete Metternicha.*
- *Objasněte, jaké byly příčiny úspěchu Napoleona Bonaparte v bitvě u Slavkova i důvody jeho porážek u Lipska a Waterloo.*
- *Vysvětlete, proč vzniklo spojenectví tzv. Svaté aliance.*
- *Porovnejte, co podstatného se v Evropě změnilo v revolučním roce 1830.*
- *Sleduje na mapě (např. dějepisný atlas), jak se proměňovalo státní uspořádání evropského kontinentu mezi lety 1800–1820.*

Proměny života společnosti v 1. pol. 19. stol.

Politické proudy

- **liberalismus** – svoboda jednotlivce, stát slouží člověku, ne člověk státu, soukromé vlastnictví a důraz na svobodné podnikání, náboženská svoboda, podíl na politické moci omezen výší majetku
- **demokraté** – vznik demokratického hnutí z liberálních názorů, požadavek všeobecného volebního práva, inspirace u jakobínů i myšlení **Jeana-Jacquesa Rousseaua**, podpora u nižších vrstev
- **nacionalismus** – hnutí, které chápalo národ jako „živý organismus“, jenž má svůj historický úkol, zápas národa o rovnoprávné postavení, vlastenec slouží národu, aby národ vzkvétal, inspirace u myšlení filosofa **Johanna Gottfrieda Herdera**

PRAMEN

Národ

Národ je výtvozem Boha, jenž jej odlišil od ostatních národů zvláštním podnebím, osobitým prostředím, vlastním osudem a určitým posláním. Představuje zvláštní jednotku, kterou stvořil Bůh v rámci celého stvořitelského záměru a zastává v něm určitou úlohu.

(Johann Gottfried Herder)

Navazující pátrání:

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty, sv. 45. ISBN 978-80-7419-010-0.

- **utopičtí socialisté** – sociální otázka a dopady raného kapitalismu na život námezdně pracujících vedly k obhajobě zájmů těchto pracujících, utopičtí socialisté chtěli solidárně pomáhat dělníkům a zlepšovat jejich nelehký život, zpravidla se omezili na teorii či praxi nápravy postavení dělnictva v podmínkách malých komun, bez dlouhodobých úspěchů (představitelé **utopického socialismu Henri de Saint-Simon, Charles Fourier, Robert Owen**, kritika kapitalismu francouzského myslitele **Pierra-Josepha Proudhona**)
- **socialisté a komunisté** – nápravu postavení pracujících vrstev spatřovali ve vyvolání revoluce, průkopníkem revolučního myšlení francouzský socialista **Louis Auguste Blanqui**, zásadní postavou **socialismu** a komunismu filosof, sociolog a ekonomický myslitel **Karl Marx**, jeho spolupracovník **Friedrich Engels**, dělnická třída (proletariát) v podmínkách kapitalistické společnosti v třídním boji s buržoazií, proletářská revoluce měla vést ke vzniku nového typu společnosti, nejprve k socialismu, později ke komunismu, pro **komunismus** měla být typická absence vykořisťování a soukromého vlastnictví, popularizace programu Marxe a Engelse prostřednictvím útlé brožurky „**Manifest komunistické strany**“ (1848)

Rozšiřující informace ▼

Marxismus – původně filosofický (do roku 1848), dále ideologický směr, který založil Karl Marx (v některých návaznostech marxismus dále rozpracoval Marxův kolega Friedrich Engels). Marxismus později ovlivnil i bádání v oblasti sociologie či ekonomie. Hlavním dílem politické ekonomie marxismu je kniha *Kapitál*. Základem marxismu je historický a dialektický materialismus: v důsledku rozvoje výrobních prostředků společenské výroby dochází k rozporu mezi třídami a k třídnímu boji mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými. Podle Marxe se třídní rozpory neustále zvětšují, což zákonitě vede k revoluci. Cílem zákonitého vývoje lidské společnosti je podle něj rovnostářská komunistická společnost.

PRAMEN

Z Manifestu komunistické strany

Prvním krokem v dělnické revoluci je pozvednutí proletariátu na panující třídu, vydobytí demokracie. Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii všechny kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganizovaného v panující třídu.

Navazující pátrání:

HOSFELD, Rolf. *Karl Marx: životopis intelektuála*. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-328-7.

- **anarchisté** – odpor proti nadvládě státu nad člověkem, snaha o rozbití státu a osvobození člověka, který měl žít v sociální spravedlnosti v malých samosprávných komunách s přímou demokracií, anarchisté využívali v politickém boji často atentáty proti představitelům států a vlád, významným představitelem anarchismu ruský emigrant **Michail Bakunin**

PRAMEN

O uspořádání anarchistické společnosti

Idea neodvislých Komun pro územní seskupení a idea rozsáhlých odborových federací pro seskupení podle sociálních funkcí – tyto dvě ideje, které by se společně podporovaly (...) – dovolily anarchistům utvořit si konkrétní představu možné organizace osvobozené společnosti. Zbývalo jen připojit seskupení podle osobního příbuzenství – neschetné skupiny, nekonečně se měnící, dlouhého neb kratičkému trvání, tvořené podle okamžitých potřeb pro všechny možné účely, – skupiny, které již dnes vidíme tvořit se ve společnosti zcela mimo seskupení politické a profesionální.

(Petr Kropotkin)

Průmysl

- od 2. pol. 18. stol. v Anglii proces **průmyslové revoluce** (zavádění strojů do výroby, vznik továren, vznik nových společenských vrstev buržoazie = podnikatelé a dělnictva = proletariát)
- továrenská práce umožnila zvýšit i zlevnit výrobu, hospodářský růst, související změny v proměně měst (dělnické čtvrti, průmyslové lokality apod.), rozvoj dopravy (železnice, telegraf apod.)

Habsburská monarchie a české země v 1. pol. 19. stol.

- císař **František I.** (1792–1835) prohlásil roku 1804 **habsburskou monarchii** za dědičné rakouské císařství, Svatá říše římská krátce poté zanikla (viz souvislosti se zahraniční politikou Napoleona Bonaparta), František I. prosazoval centralismus, katolicismus jako státní náboženství, němčinu jako hlavní jazyk, jednotný rakouský národ však nikdy vytvořen nebyl, nárůst moci Rakouska po Vídeňském kongresu, nárůst obyvatel monarchie mezi lety 1818–1830 z 30 milionů na 34,5 milionů, v českých zemích kolem roku 1815 cca 5 milionů obyvatel, do roku 1850 cca 7 milionů obyvatel, vláda Františka I. a jeho syna **Ferdinanda I.** (1835–1848) tzv. předbřeznová doba či období metternichovského absolutismu (**Klemens Metternich**, konzervativní rakouský kancléř)
- fakticky **absolutismus**, panovník měl k dispozici poradní orgán = státní konferenci; stavovské zemské sněmy měly jen minimální vliv, v čele zemí zemské vlády = gubernia (v Čechách v čele František Antonín Kolovrat Libštejnský, po něm Karel Chotek), která podléhala centrálnímu řízení z Vídně, dění uvnitř státu kontrolovala policie (včetně tajné policie), existovala přísná cenzura, velký vliv měla také armáda i katolická církev
- roku 1811 Rakousko postihl **státní bankrot** (pokles životní úrovně zejména chudších vrstev, pokles hodnoty měny, oslabení podnikatelské aktivity), roku 1816 vznikla Rakouská národní banka, jež se snažila ozdravit veřejné finance, přesto si stát obrovské sumy peněz musel i po bankrotu půjčovat od velkých bank (rodina průmyslníků a bankéřů Ringhofferů), postupně se podařilo oživit průmyslovou výrobu i zemědělskou produkci, v rámci monarchie obrovské ekonomické rozdíly mezi jednotlivými částmi země (nejvyspělejší částí byly české země a Dolní Rakousy)
- v českých zemích poměrně rychlá **industrializace** (strojírenství, hutnictví, těžba uhlí, textilní průmysl, dřevozpracující průmysl), průmyslové oblasti Brno, Praha, Liberecko, Plzeňsko, Kladensko,

sever Moravy a blízké Slezsko, v zemědělství inovace – za zmínku stojí vynález ruchadlového pluhu bratřanců Veverkových (1827)

- s rozvojem průmyslu souvisel i **rozvoj dopravy**, od roku 1820 zlepšení výstavby státních silnic, v letech 1827–1832 uvedena do provozu koněspřežná dráha z Českých Budějovic do Lince, železnice (Rotschildova Severní dráha císaře Ferdinanda) spojila nejprve Vídeň s Ostravskem a Haličí, odbočka k Břeclavi a dále do Brna v roce 1839; do Prahy železnice poprvé roku 1845 z Přerova a Olomouce, na železniční trati Vídeň – Brno – Břeclav – Olomouc – Praha od roku 1846/1847 telegraf, rozvoj též v plavební dopravě (vynálezce Josef Božek v letech 1815–1817 předvedl v Praze parovůz a parník), v roce 1836 vyzkoušel Josef Ressel v přístavu Terst lodní šroub
- vláda Františka I. (1792–1835) – obavy z šíření ideálů Francouzské revoluce, tajná policie, rozšíření pokojného domácího životního stylu (**biedermeieru**), **roku 1811 Všeobecný občanský zákoník**, nárůst vlivu středních vrstev, postupný rozpad robotního systému (roboty bude definitivně zrušena až roku 1848)
- vláda Ferdinanda I. Dobrotivého (1835–1848) – zdravotní problémy (epilepsie), hlavní vliv na politiku Metternich a Kolovrat, v českých zemích poměrně oblíbený panovník, v revoluci 1848 odmítal použití násilí proti poddaným

Rozšiřující informace ▼

Ferdinand I. Dobrotivý (jako uherský a český král Ferdinand V.; 1793–1875), panovník habsbursko-lotrinské dynastie, rakouský císař v letech 1835–1848, král uherský, (poslední korunovaný) český král. Po abdikaci v prosinci 1848 strávil Ferdinand se svou ženou Marií Annou zbytek života v Čechách. Na Pražském hradě dostal k dispozici jedno křídlo na druhém nádvoří. Rovněž získal zámky Ploskovice a Zákupy, na nichž pobýval většinu času a které pro něj byly nákladně upraveny.

Navazující pátrání:

SEKYRKOVÁ, Milada. 7. 9. 1836 *Ferdinand V.: poslední pražská korunovace*. Praha: Havran, 2004. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 10. ISBN 80-86515-37-0.

Kultura

- **klasicismus**, přechod klasicismu do **empíru** (císařský sloh) = nápodoba antických staveb (například zámek Kačina), **romantismus** se odvrátil od antické inspirace a dával přednost nápodobě gotiky (např. zámek Hluboká nad Vltavou, Lednice), orientální architektury či architektury arabské; v měšťanských interiérech biedermeier, roku 1799 založena malířská akademie (pozdější Akademie výtvarných umění), malířství romantismu – Josef Navrátil, přechod od klasicistického malířství k romantickému – Antonín Mánes, romantická malba – Josef Mánes, roku 1834 premiéra hry *Fidlovačka aneb žádný hněv a žádná rvačka* Josefa Kajetána Tyla s hudbou Františka Škroupa, v této hře zazněla poprvé píseň *Kde domov můj* (pozdější česká hymna), roku 1808 založena v Praze konzervatoř, nárůst vzdělanosti obyvatelstva českých zemí (na konci 20. let 19. stol. gramotnost více než u 90 % populace), Karel Slavoj Amerling rozvíjel v letech 1839–1846 ambiciózní projekt centra české vzdělanosti a vědy „Nová Budeč“, literární romantismus Karla Hynka Máchy
- **velký zájem o národní minulost** – historik **František Palacký**, označovaný jako „otec národa“, od roku 1836 publikoval (nejprve německy psané) *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě*, které reflektovaly události do roku 1526, za vrchol národních dějin považoval **husitství**, Palacký od roku 1827 rovněž vedl **Časopis Českého muzea** a podílel se roku 1831 na založení **Matice české** (peněžní

fond pro potřeby vydávání českých odborných textů), v politické rovině prosazoval myšlenku emancipace českého národa uvnitř modernizovaného Rakouska (**austroslavismus**)

PRAMEN

Podstata národa (1827)

Dvě jsou známky neomylné národnosti: dějiny a jazyk, čili historie a literatura, plody národního života. Historie zajímáti může toliko, když národ náleží k řádu mravných a u vzdělání pokračujících národů, ne pak, když jako kočující horda opět zhasne a ztratí se bez stopy života znamenité. (...) Druhá známka národnosti jest jazyk a literatura národní, ještě důležitější nežli první. Tato známka trvá, i když národ během všeho, co svět vynáší, dávno přestal. V literatuře národ sám sebe přečká a duchovně nikdy nezhyne.

(Josef Jungmann)

Rozšiřující informace ▼

Austroslavismus – politický program, jenž měl vyřešit problémy Slovanů v rakouském císařství (později v Rakousku-Uhersku). Myšlenky austroslavismu získaly příznivce hlavně mezi českými liberály. V českých zemích se k otázce austroslavismu již vyjádřil novinář Karel Havlíček Borovský (1846), když program představil jako alternativu k hojně rozšířenému panslavismu. Do uceleného politického programu připravil austroslavismus český politik a historik František Palacký, který navrhoval, aby se habsburské soustátí reformovalo ve funkční federaci.

Otázky a úkoly ▼

- Zamyslete se nad tím, proč je někdy 19. století označováno jako věk ideologií.
- Definujte, co je podstatou austroslavistického politického postoje.
- Interpretujte, jak chápe podstatu existence národa německý filozof Johann Gottfried Herder.
- V čem se odlišoval přístup utopických socialistů a marxistů k sociálním otázkám?
- Vysvětlete, jaké dva klíčové znaky považoval obrozenec Josef Jungmann za základ národního bytí.

Revoluce 1848–1849 v Evropě

- revoluce 1848–1849 zásadním zlomem ve vývoji většiny evropských zemí = cesta k vytváření občanské společnosti, program národní emancipace a v této souvislosti užívaný pojem „**jaro národů**“, velká provázanost revolučního dění v Evropě a vzájemné ovlivňování, největší revoluční vlna v historii

Itálie

- na Sicílii v lednu 1848 povstání proti nadvládě Bourbonů, úspěch sicilských povstalců povzbudil liberální vůdce v Neapoli, král přislíbil vydání ústavy podle francouzského vzoru, v březnu vypuklo povstání na území, které ovládali Rakušané (Milán, Benátky), **sardinský král se postavil do čela revoluce** a vypověděl válku Rakousku; Rakousko zvítězilo, o další revoluční pokus se v Toskánsku v létě 1848 postarali demokraté a vyhlásili republiku, z papežského státu demokraté vyhnali papeže a také zde vznikla republika (Římská republika), v Benátkách vyhlášena Republika sv. Marka, sardinský král opět využil revoluční vlny a postavil se proti Rakousku, **Rakousko v březnu 1849 opět vyhrálo**, obě republiky Rakušané zničili, v Říme zasáhl francouzský expediční sbor a papež se mohl vrátit, touha po sjednocení Itálie však přežívala i po porážce revoluce

Rozšiřující informace ▼

Josef Václav Radecký z Radče (1766–1858), rakouský vojenský velitel. Během své vojenské kariéry se aktivně podílel na porážce napoleonské Francie a reformě rakouské armády. Později byl za své zásluhy jmenován velitelem rakouských sil v Itálii a roku 1836 rakouským polním maršálem. V roce 1849 byl jmenován generálním guvernérem Františka Josefa I. pro Království lombardsko-benátské (do roku 1857).

Francie

- proti vládě **Ludvíka Filipa** silná opozice (liberálové, socialisté, demokraté), protivládní shromáždění tzv. **bankety** × vláda v únoru 1848 jeden z banketů zakázala, podnět pro vznik revoluce **22. února 1848**, vláda proti povstalcům poslala národní gardy, část gardistů se přidala k revolucionářům, režim se během dne zhroutil a Ludvík Filip abdikoval ⇒ vznikla prozatímní vláda demokratů, liberálů a socialistů, sociální program (práci zajišťující národní dílny), zákon o všeobecném hlasovacím právu, vítězem voleb republikánští liberálové, celkem úspěch i pro monarchisty, nová vláda nechtěla pokračovat v sociálních reformách, socialisté se v květnu 1848 pokusili o novou revoluci, ale akce potlačena, ještě v červnu 1848 pokus o živelné povstání na pařížských předměstích, opět potlačeno, po červnovém povstání vzestup pravice, tzv. strany pořádku (monarchisté + bonapartisté), a kandidát této strany **Ludvík Napoleon** (synovec Napoleona Bonaparta) zvítězil v prezidentských volbách, strana pořádku vyhrála i volby na jaře 1849, bylo zrušeno všeobecné hlasovací právo, **Ludvík Napoleon v prosinci 1851 provedl státní převrat a počátkem roku 1852 se prohlásil císařem**

Německo

- nejdůležitější dění v Prusku, **18. března 1848 povstání v Berlíně**, král slíbil změnu ústavy, k moci umírnění liberálové, ti svolali na konci března 1848 **sněm do Frankfurtu nad Mohanem**, zde zástupci německých států řešili **otázku sjednocení Německa**, proběhly nejprve volby do Frankfurtského sněmu a sněm se sešel 18. května 1848, zasedání déle než rok, dvě koncepce sjednocení:
  - **Velkoněmecká koncepce** (cca v hranicích bývalé Svaté říše římské včetně českých i rakouských zemí)
  - **Maloněmecká koncepce** (území bez habsburské monarchie)
- kompromisem mezi liberály a demokraty ve Frankfurtu vyhlášena ústava v březnu 1849 (občanské svobody i zachování monarchie v čele s císařem), počítalo se s tím, že koruna bude nabídnuta pruskému králi, ten však odmítl
- otázka Polska** – neexistence státu, území rozděleno od konce 18. stol. mezi Prusko, Rakousko a Rusko, v pruském záboru Poláci dočasně podporovali jednání Frankfurtského sněmu, Poláci v habsburské monarchii nepodporovali myšlenku austroslavismu a dávali přednost obnově polského státu